

УДК 336.711

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Максим Григорович МАРИЧ

асистент кафедри грошового обігу і кредиту Буковинського державного фінансово-економічного університету

E-mail: Maxbs12@rambler.ru

Анотація. У статті висвітлено проблеми та перспективи ефективного функціонування банківської системи України в умовах фінансової глобалізації. Розглянуто питання впливу кризових явищ на ефективність банківської системи. Визначено основні фактори, що впливають на ефективність банківської діяльності. Охарактеризовано основні напрямки забезпечення ефективності банківської діяльності в умовах наростання процесів інтеграції, інтернаціоналізації та глобалізації господарського життя.

Аннотация. В статье освещены проблемы и перспективы эффективного функционирования банковской системы Украины в условиях финансовой глобализации. Рассмотрены вопросы влияния кризисных явлений на эффективность банковской системы. Определены основные факторы, влияющие на эффективность банковской деятельности. Охарактеризованы основные направления обеспечения эффективности банковской деятельности в условиях нарастания процессов интеграции, интернационализации и глобализации хозяйственной жизни.

Ключові слова: фінансова глобалізація, банківська система, міжнародний ринок капіталу, фінансовий ринок, рівень капіталізації.

Ключевые слова: финансовая глобализация, банковская система, международный рынок капитала, финансовый рынок, уровень капитализации.

Постановка проблеми. Потужна банківська система є необхідною умовою забезпечення сталого економічного зростання в Україні. Вітчизняні банки проходять серйозну перевірку часом в умовах постійних економічних трансформацій. Швидка зміна умов функціонування, відкритість зовнішньому середовищу, схильність до внутрішніх перетворень спонукають банківську систему до постійного удосконалення. Рівень розвитку економіки значною мірою залежить від стану банківської системи.

Стратегія держави щодо банківської системи країни ґрунтується на принципі верховенства права і збереженні та зміцненні ринкових засад діяльності банків і використанні переважно опосередкованих методів впливу на процеси, які відбуваються у банківській сфері, шляхом формування відповідної законодавчої та нормативної бази функціонування банків і ринку фінансових послуг та реалізацію контролю за виконанням установлених вимог. Частка держави також є в капіталі деяких банків, і вона бере безпосередню участь у їх управлінні.

Глобалізаційні процеси у всіх без винятку сферах суспільного життя поступово охоплюють всі регіони світу, при цьому економічна глобалізація стає головним фактором розвитку світової економіки. Однак, виходячи з аналізу статистичних показників розвитку міжнародних економічних відносин протягом ХХ та початку ХХІ століття, можна дійти висновку, що економічна глобалізація не є принципово новим явищем для людства і значною мірою сучасні глобалізаційні процеси призводять до повернення ліберального режиму зовнішньоекономічної діяльності [1, с. 39].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у розробку питань ефективного функціонування банківської системи в умовах фінансової глобалізації зробили сучасні західні економісти Г. Марковіц, Р. Мертен, Ф. Мишкін, Е. Петерс, П. Роуз, Ф. Фабоцци, Ю. Фома, І. Фішер, У. Шарп. Дослідженню теорії та практики організації функціонування комерційних банків України в умовах наближення до міжнародних стандартів, сприяють праці вітчизняних вчених-економістів В. Андрущенко, О. Білоруса, С. Бо-

ринця, В. Будкіна, О. Гаврилюка, А. Гальчинського, В. Геєця, А. Даниленка та інших.

Серед проблем, породжених динамізмом глобалізаційних процесів, чи не найважливішим і найбільш дискусійним залишається передбачення впливу та наслідків глобалізації для світової спільноти.

Мета статті. Основна ціль дослідження полягає у визначенні впливу фінансової глобалізації на ефективне функціонування банківської системи України, що актуалізує тематику дослідження і ставить питання необхідності формування дієздатної фінансової стратегії здійснення операцій комерційними банками України в умовах фінансової глобалізації.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Випереджаючі темпи розвитку міжнародних фінансових ринків у порівнянні із реальним сектором світової економіки свідчать про випереджаючі темпи розвитку фінансової глобалізації у порівнянні з іншими видами економічної глобалізації. Можна зробити висновок, що фінансова глобалізація супроводжується значною користю для фінансових ринків більшості держав, адже глобалізація сприяє розвитку фінансових ринків та вдосконаленню функціонування фінансової системи. Країни, що розвиваються, отримують доступ до більших обсягів капіталу, завдяки інтеграції у світовий фінансовий простір покращується фінансова інфраструктура цих країн. Однак переваги у вигляді спрощеного залучення чи розміщення активів супроводжуються зростанням ступеня ризику фінансових операцій [2, с. 172].

Об'єднання окремих національних фінансових ринків у єдиний світовий фінансовий простір, яке є безпосереднім наслідком фінансової глобалізації, вимагає лібералізації внутрішнього фінансового сектору та операцій щодо транскордонного руху капіталів. Результатом такої лібералізації стала масштабна інтенсифікація та зміни у природі міжнародних потоків капіталу. Внаслідок цього міжнародна міграція капіталів серед інших факторів виробництва набула значення провідного чинника в процесі розвитку світової економіки, а іноземне інвестування стає невід'ємною та здебільшого визначальною частиною внутрішніх економічних процесів більшості держав.

Але, не зважаючи на суттєве зростання загальних обсягів міжнародного руху капіталу, розподіл інвестиційних ресурсів між регіонами із різним ступенем розвитку відзначається значною

нерівномірністю. З огляду на це можна говорити про суперечливість та неоднозначність розгортання процесу глобалізації, зокрема глобалізації міжнародних фінансових відносин та неоднаковий вплив міжнародної фінансової складової на економічний розвиток окремих груп країн.

Відзнаками останнього на сьогодні етапу фінансової глобалізації є зміна структури потоків капіталу на користь приватних інвестицій та заміна потоків, спрямованих на розвиток виробництва у різних регіонах світу, на користь міжнародної диверсифікації інвестиційного портфеля. Окрім цього, спостерігається зростання абсолютного обсягу інвестицій у країни, що розвиваються та поступове вирівнювання обсягів накопичених інвестицій у різних країнах. Однак зазначене вирівнювання відбувається переважно між країнами із приблизно однаковим ступенем розвитку, в той час як відносна частка інвестицій у країни, що розвиваються, зменшується, тобто ступінь залучення до глобалізації країн із різним рівнем економічного розвитку є різним. Відповідно різним є ефект, що отримують різні держави від участі у процесах глобалізації – цей ефект є тим більшим, чим вищим є рівень економічного розвитку країни [3, с. 48].

Тим не менше, в перспективі одним із найважливіших наслідків фінансової глобалізації має стати поступове вирівнювання обсягів інвестування та вартості фінансових активів у різних регіонах.

Економічні системи країн із найменшим рівнем економічного розвитку та країн, що розвиваються, є надзвичайно вразливими перед дією глобалізаційних чинників, що призводить до підвищення ризику фінансової нестабільності в цих країнах. Тому очевидно, що на певному етапі своєї еволюції фінансова глобалізація призводить до зростання рівня ризику, притаманного операціям на фінансовому ринку. Особливо, з огляду на наведені причини, ця ризикованість проявляється в початковий період фінансової лібералізації у країнах, що розвиваються.

Відповідно, головне завдання країн з так званими новостворюваними ринками полягає у мінімізації ступеня вразливості від зовнішніх шоків та від зміни позицій іноземних інвесторів, що спрямовують у ці країни великі потоки «гарячих» капіталів [3, с. 50].

Високий ступінь мінливості потоків капіталу свідчить про надзвичайну чутливість цих потоків до своїх детермінантів, більшість з яких тісно пов'язана зі ступенем глобалізованості на-

ціонального фінансового ринку і в кінцевому підсумку визначає рівень ризику та прибутковості інвестицій. Тобто можна зробити висновок, що внаслідок надзвичайно високої ліквідності глобалізованого фінансового ринку міжнародний капітал має тенденцію до притоку у країни із найкращими макропоказниками. Але в той же час надлишок капіталу призводить до погіршення макроекономічних показників, зростання спекулятивних інвестицій та сприяє нестабільності національного фінансового ринку. Відповідно значні обсяги іноземного інвестування до країни можуть стати безпосередньою причиною як фінансової кризи, так і наступної рецесії у реальному секторі національної економіки [4, с. 102].

Не зважаючи на значний рівень загальної відкритості економіки та позитивну динаміку у подальшому включенні України до світового господарства, фінансовий сектор країни відзначається слабкою взаємодією із міжнародним фінансовим ринком.

Відставання інтеграції до світової економіки у фінансовому секторі потребує негайної корекції економічної політики держави з метою збільшення обсягів іноземного інвестування та кредитування. Задача інтеграції до глобалізованого світового фінансового простору, що стоїть перед Україною, вимагає врахування особливостей сучасної структури світової економіки, ретельного вибору та використання інструментів, які здатні забезпечити максимальну швидкість та ефективність такої інтеграції і одночасно мінімізувати можливі втрати від цього процесу. При цьому особлива увага має бути приділена ризикам, які супроводжують процес інтеграції національної економіки до глобалізованого фінансового простору.

У процесі подальшого розвитку та лібералізації фінансового ринку України, в процесі його подальшої інтеграції до світового фінансового простору надзвичайно актуальним є вивчення досвіду іноземних країн щодо шляхів такої інтеграції та щодо уникнення її негативних наслідків.

У вітчизняних умовах було б доцільним поєднання таких заходів із заходами контролю над капіталом, лібералізацією та стимулюванням розвитку фінансового ринку, зокрема, заходів щодо розбудови фінансової інфраструктури. З цією метою необхідним є всебічне стимулювання притоку іноземного капіталу до країни – як у вигляді прямого або портфельного інвестування, так і у вигляді запозичень. При цьому роль, яку відіграють у світовій економіці ТНК, свідчить

про необхідність стимулювання ТНК до такого інвестування, що має бути одним із ключових аспектів державної політики [11].

Аби вплив глобалізації на економіку України полягав не тільки у збільшенні рівня фінансової нестабільності, але і в отриманні державою всіх переваг, притаманних глобалізаційним процесам, держава має створити сприятливі умови для повномасштабної інтеграції всіх сегментів вітчизняної економіки до світового економічного простору, в першу чергу шляхом розвитку вітчизняного законодавства та розбудови відповідної сучасним умовам ринкової інфраструктури.

Основою для зміцнення банківської системи України, підвищення її надійності та стійкості до криз є достатній рівень капіталізації. Проблемними, на думку вітчизняних фінансових експертів, є не лише кількісні показники, що характеризують рівень капіталізації, а й її якість. Річ у тім, що капіталізація багатьох вітчизняних банків складається з коштів переоцінки основних засобів, несплачених відсотків, субординованого боргу. Зростання таких складових можна вважати штучним нарощуванням капіталу [10].

З огляду на те, що 55 % української економіки перебуває у «тіні», занадто низька капіталізація вітчизняних банків, особливо у зв'язку із вступом України до СОТ, може призвести до того, що вони стануть неконкурентоспроможними порівняно з іноземними (нині у банківській системі України працює близько 13 % іноземного капіталу) [8].

Розв'язання цієї проблеми можливе не лише за рахунок прибутків банків та додаткових внесків акціонерів, а й за умови довіри суспільства до вітчизняних банків як до надійних грошово-кредитних установ. Він пропонує здійснювати нарощення капіталу відкрито і публічно, щоб населення знало організаційну форму банків, їх власників, зокрема й реальних. Окрім того, банки мають щомісячно оприлюднювати власні активи, широко використовувати фондовий ринок для визначення реальної вартості банківських акцій.

Спектр та обсяги послуг що надаються банками залишаються досить обмеженими – тоді, як сучасні умови господарювання вимагають нових форм та методів банківської підтримки. У промислово-розвинутих країнах Заходу накопичений багатий досвід інновацій, в тому числі і в банків, частина якого представляє безперечний інтерес для банків, і може бути з успіхом використана з урахуванням специфічних умов України.

Отриманий банками прибуток за групами розподіляється нерівномірно. Так, банки I групи, на які припадає 54,1 % банківських активів, одержали його на суму 480,520 млн. грн., або 49,9 % від загального показника; банки II групи (активи становлять 14,7 %) – 164,144 млн. грн. (17,06 %); банки III групи (активи – 17,4 %) – 196,634 млн. грн. (20,4 %); IV групи (активи – 13,8 %) – 120,798 млн. грн. (15,55 %). Як свідчать наведені дані, найвищою є рентабельність діяльності банків III групи [9].

Основними шляхами покращення результативних показників у подальшому мають бути прогресивні структурні зміни в активах, капіталі, зобов'язаннях банків, підвищення дохідності активів за рахунок скорочення частки недохідних і проблемних активів, а також зниження вартості запозичених та залучених коштів, витратності діяльності, насамперед унаслідок скорочення адміністративних витрат тощо.

Головною причиною малої частки заощаджень населення у банківських установах є не лише низький рівень довіри до вітчизняної економіки. Нинішній рівень оплати праці та соціального захисту громадян України, їх низька купівельна спроможність є тими чинниками, що стримують розвиток грошових заощаджень населення, а отже, й розвиток виробництва, відтворення робочої сили, розв'язання найгостріших соціально-економічних проблем.

Аналізуючи стан ринку банківських послуг у аспекті залучення коштів від фізичних осіб, динаміка грошових вкладів населення за останні кілька років свідчить про зростання довіри громадян до банків і зацікавленості банкірів до збільшення частки залучених коштів населення у своїх активах.

За результатами проведених досліджень, 27 % респондентів нарікають на недосконалу систему гарантій за знеціненими вкладками; 20 % – на непривабливість системи державного страхування вкладів.

Порівняно невелика кількість опитуваних надає перевагу спеціальним інвестиційним програмам, які базувалися б на депозитах фізичних осіб.

Ринок банківських послуг для фізичних осіб є чутливим індикатором економіки в цілому, і коливання обсягів заощаджень населення на банківських рахунках відображають зміни що відбуваються в економіці країни: зміна демографічної ситуації, політики доходів і цін, особливостей розвитку і задоволення потреб, соціальної структури населення тощо.

Недостатність залучення коштів також пов'язана з тим, що населення України через слабкий розвиток фінансового ринку має обмежений вибір інструментів для капіталізації своїх гривневих заощаджень. Банківські депозити є поки що найдоступнішими з них. Але й цим інструментом населення користується лише за достатньої довіри до банків. За її відсутності, яка є і на сьогоднішній день, більша частина гривневих заощаджень (приблизно 25–35 млрд грн (включаючи валютні)) зберігається в готівковій формі, або ж дробиться на декілька депозитів для зменшення ризику втрат від банкрутства банків.

Такий стан справ потребує комплексного вирішення проблеми і нового підходу як на макро-рівні, де повинен здійснитися перегляд податкової політики у сфері оподаткування доходів громадян та відповідні законодавчі зміни, так і на внутрішньобанківському рівні, де зміни повинні проходити у напрямку спрощення та зростання доступності операцій для фізичних осіб, а також розроблення схем ефективної співпраці з кожним клієнтом – фізичною особою та використання коштів з максимально можливою ефективністю при мінімальному рівні ризиковості цих операцій.

Підвищення довіри до банків – це актуальне завдання загальнодержавної ваги, зволікання з її вирішенням може найближчим часом відчутно загальмувати розвиток економіки країни. Тому необхідно, невідкладно вживати заходів: насамперед повинні діяти самі банки, створюючи нові вигідніші для вкладників пропозиції; налагодити законодавчий і судовий захист прав та інтересів банкірів, що, по суті, свідчить про недооцінку ролі банків і навіть певну неповагу до них з боку органів державної влади; також, щоб збільшити довіру до банку, потрібно налагодити систему гарантування вкладів населення. Зважаючи на необхідність підвищення рівня надійності, фінансової стійкості та конкурентоспроможності банків на внутрішньому й міжнародних ринках, необхідно вжити заходів щодо:

- підвищення ефективності контролю за діяльністю банків, досягнення повної відповідності Базельським принципам ефективного банківського нагляду, що передбачає вдосконалення чинного законодавства та нормативно-правових актів НБУ; впровадження оцінки банківської діяльності на консолідованій основі та з урахуванням ризиків; посилення контролю за власниками істотної участі та змінами у структурі власності;
- підвищення рівня капіталізації банків, зо-

крема шляхом залучення нових акціонерів, збільшення резервного фонду, результату діяльності, активізації процесів об'єднання банків, інтенсивнішого застосування процедури реорганізації банків шляхом приєднання та злиття малих і фінансово нестійких банків;

- забезпечення участі всіх банків у єдиній інформаційній системі «Реєстр позичальників», що дасть змогу знизити кредитний ризик;

- оптимізації структури капіталу, активів та зобов'язань, виходячи із завдань забезпечення фінансової стійкості банків та їх позитивного впливу на розвиток реального сектору економіки;

- підвищення прибутковості банківських операцій, орієнтації на доходи від кредитування та обслуговування реального сектору економіки і зниження витрат за рахунок підвищення технологічності та комп'ютеризації банківських операцій, зменшення необґрунтованих витрат;

- упередження здійснення банками сумнівних банківських операцій шляхом ідентифікації клієнтів та їх операцій, посилення боротьби з відмиванням брудних грошей, зокрема шляхом здійснення належного контролю за наявністю в банків положень, практики та процедур щодо протидії відмиванню грошей, набутих злочинним шляхом, удосконалення чинного законодавства України з питань кредитування, посилення захисту прав та інтересів кредиторів, підвищення відповідальності учасників договірних відносин за неналежне виконання своїх зобов'язань, надання недостовірних даних про фінансовий стан позичальника;

- забезпечення довіри кредиторів і вкладників до банків шляхом підвищення стабільності, стійкості й конкурентоспроможності на світовому ринку банківської системи України, спроможної максимально та якісно задовольнити потреби економіки й населення у кредитах та інших сучасних банківських послугах [4, 102].

Серед суб'єктів світового фінансового ринку можна виділити: інтегровані банківські структури, валютні блоки, валютні союзи, різноманітні фінансові угруповання, транснаціональні корпорації, міжнародні біржі, міжнародні економічні та фінансові організації, уряди тощо.

До числа найбільш помітних інтегрованих структур у міжнародній діяльності належать групи, утворені міжнародними банками. Таким терміном зазвичай визначають крупні банки, що мають банківські офіси (підрозділи) в багатьох країнах, а також банки, що вирізняють значною

міжнародною діловою активністю. Діяльність міжнародних банків тісно пов'язана з діяльністю багатонаціональних корпорацій (далі БНК): міжнародні банки надають зарубіжним компаніям БНК необхідні фінансові послуги, тим самим сприяючи їх розвитку. Крім того, міжнародні банки самі по собі є багатонаціональними підприємствами [11].

Наступним кроком головного банку в процесі виходу на світовий ринок стає утворення банківського відділення (філії) на території приймаючої держави чи офшорного фінансового центру. Такі центри на території інших держав являють собою більш дешеві джерела капіталу для БНК, ніж національні ринки. Важливими характеристиками офшорних фінансових центрів є економічна і політична стабільність, а також сприятливий режим нормативного регулювання діяльності фінансових інститутів та інвесторів [2].

Через своє офшорне відділення міжнародний банк приймає вклади і видає кредити в євровалюті, здійснюючи відокремлений облік цих операцій. Перевагою ведення банківського бізнесу через офшорні відділення є простота реєстрації, відсутність резервних вимог при прийнятті депозитів, пільгове (або нульове) обкладання податками, високий рівень збереження фінансової таємниці. При цьому офшорні відділення міжнародних банків у таких регіонах як Карибський басейн (Багамські та Кайманові острови), фактично виконують роль облікових центрів і мають мінімальний штат. Відділення ж, розташовані в найбільших світових фінансових центрах, таких як Лондон, Нью-Йорк, Цюрих, Люксембург чи Гонконг, виконують значно більш широкий спектр банківських операцій, залучення і розміщення значних об'ємів грошових ресурсів у євровалюті, міжнародних синдікованих кредитах [6].

Важливим стержневим елементом багатьох міжнародних банківських груп є банківські холдингові компанії. Банківська холдингова компанія – це акціонерне товариство, що володіє пакетами акцій юридично самостійних банків і небанківських організацій з метою здійснення управлінських, фінансово-кредитних чи контрольних функцій по відношенню до них.

Законодавство США виокремлює одноканківські і багатобанківські холдингові компанії. Більша частина (близько 80 %) зареєстрованих холдингових компаній в США контролює один банк.

До переваг банківських холдингових компаній перед самостійними банками належать:

більш широкий спектр послуг, що пропонуються; більш висока доходність від операцій (включаючи небанківські), зниження загального ризику вкладення за рахунок їх диверсифікації; більша стійкість до банкрутства. З іншого боку, утворення і розширення холдингових компаній сприяє монополізації ринку і тим самим зниженню конкуренції і завищенню цін на банківські послуги. Крім того, високий ступінь централізації при прийнятті рішень тягне за собою бюрократичні бар'єри.

Зовнішня торгівля країн доларової зони орієнтується в основному на американський ринок. Основна маса капіталів, вкладених в економіку країн-учасниць зони, також належить США, що забезпечує цій країні значний, і не тільки чисто економічний вплив на всі країни, що є членами цього регіонального валютного угруповання.

Висновки. Наростання процесів інтеграції, інтернаціоналізації та глобалізації господарського життя зумовлює як посилення ролі діючих організацій та інститутів, так і створення нових, що, у свою чергу, веде до підвищення рівня централізації фінансових ресурсів, збільшення як їхньої маси, так і обсягів міжнародних фінансових потоків [4].

Таким чином, аналіз організаційно-інституційних інструментів виходу банків на світовий фінансовий ринок дозволяє зробити такі висновки:

1. Застосування організаційно-економічного забезпечення в процесі виходу банків на світовий фінансовий ринок має два чітко визначені рівні: макрорівень державного регулювання та мікрорівень участі банків у цій діяльності. При цьому

модель розвитку банківської структури України передбачає необхідність розробки організаційно-економічних інструментів зовнішньоекономічної діяльності, яка поєднала б два напрямки – традиційний і стратегічний – пов'язані між собою функціонально, що дасть змогу ефективно використовувати ресурсний потенціал задля подолання структурної недовершеності фінансової сфери та розвитку нових форм співробітництва на взаємовигідній основі.

2. Організаційно-економічні інструменти виходу банків на світовий фінансовий ринок передбачають використання перспективних форм та методів міжнародного співробітництва із закордонними країнами, банками, юридичними та фізичними особами. В економіко-організаційному плані цьому може сприяти створення філіалів, відділень, дочірніх банків, стратегічних альянсів, банківських холдингових компаній.

3. Державна політика щодо виходу банків на світовий фінансовий ринок, спрямована на формування інформаційного забезпечення цього процесу, потребує: здійснення комплексу заходів, спрямованих на виявлення фактів недобросовісної конкуренції на внутрішньому ринку; проведення банками України за кордоном аналізу зовнішніх ринків з метою виявлення можливостей розширення присутності на них та запобігання введенню обмежувальних заходів з боку інших держав; формування інфраструктури інформаційного забезпечення шляхом створення мережі інформаційно-консультативних служб з метою надання послуг суб'єктам господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Дзюблук О. Глобалізаційні процеси та участь іноземного капіталу у розвитку вітчизняної банківської системи [Текст] / О. Дзюблук // Банківська справа. — 2011. — № 2. — С. 37–45.

1. 2. Коваленко В. В. Ефективність банківської системи в умовах глобальної конкуренції [Текст] / В. В. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — 5 (83). — С. 169–176.

2. 3. Лютий І. Особливості глобального економічного середовища діяльності банків [Текст] / І. Лютий, О. Юрчук // Вісник НБУ. — 2012. — № 4. — С. 46–51.

3. 4. Смовженко Т. С., Другов О. О. Створення та діяльність філій іноземних банків в Україні:

регуляторні аспекти [Текст] / Т. С. Смовженко, О. О. Другов // Фінанси України. — 2010. — № 7. — С. 98–105.

4. 5. Степаненко Б. Інтернаціоналізація банківського сектору України: ціна й методи злиття та поглинань [Текст] / Б. Степаненко // Економіст. — 2013. — № 1. — С. 12–16.

6. Цветков А. Регістрація банків з іноземним капіталом (ч.1) [Електронний ресурс] / А. Цветков. — Режим доступу: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2012/4/3/60737.htm>.

7. Банківська енциклопедія [Електронний ресурс] / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=112997>.

8. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.

9. Рейтинг успішності українських банків – 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

<http://forbes.ua/ua/business/1366458-rejting-uspishnosti-ukrayinskih-bankiv-2013>.

10. Процентные ставки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.forexltid.ru/analytic/cbrates/>.

11. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.